

Chociaż Estonia jest najmniejszą spośród nadbałtyckich republik, charakteryzuje ją duża geografia i bioróżnorodność. Ze względu na mnogość form polodowcowych i położenie w strefie występowania białych nocy, Estonię można określić jako skandynawski przedświecie.

Estonia

– w krainie mokradeł i głazów narzutowych

Maria Słobodzian

magister geografii, UAM Poznań, nauczycielka

Nazwa państwa pochodzi od prehistorycznego plemienia nadbałtyckiego Aestii. Przekazywana z pokolenia na pokolenie wiara w siły przyrody sprawiła, że Estonia w znacznym stopniu zachowała swój pierwotny charakter. Jedną piątą kraju stanowią bagna i torfowiska, z których aż 143 zajmuje powierzchnię powyżej 1000 ha.

Naturalny krajobraz Estonii jest efektem działalności lodowca skandynawskiego, który ustąpił z jej obszaru około 13,5-11 tys. lat temu. W krajobrazie dominują niziny (średnia wysokość kraju wynosi 50 m n.p.m.), przeciętane wzgórzami morenowymi – Sakala, Otepää i Haanja z kulminacją Suur Munamägi (318 m n.p.m.) oraz drumlinami i ozami. Po plejstocenie pozostało blisko 1500 jezior, a wśród nich jezioro Peipus, które stanowi naturalną granicę z Rosją i jest piątym pod względem wielkości jeziorem Europy.

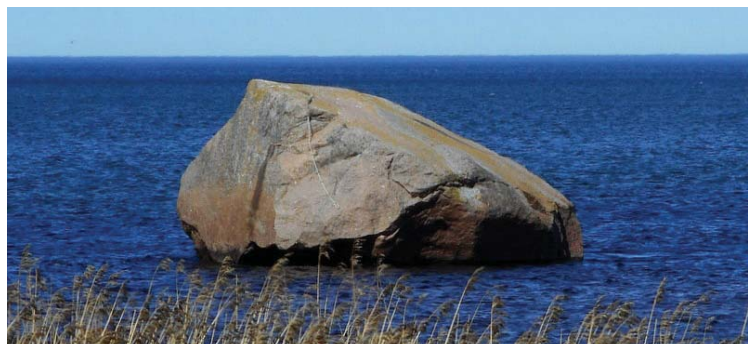
Charakterystycznym elementem estońskiego krajobrazu są również skupiska głazów narzutowych (największy z eratyków to Jaani-Tooma Suurkivi na półwyspie Pärissaar, o obwodzie 38 metrów i wysokości 7,5 metra). W północnej części wybrzeża występują wychodnie skał wapiennych i klify stromo opadające ku Zatoce Fińskiej.

Do głównych rzek Estonii należą Võhandu, Parnawa, Narwa, jednak są to rzeki krótkie i mało zasobne w wodę. W północnej części kraju występuje około 29 wodospadów, a najwyższy z nich – Jägala zachwyca koniakową barwą wody.

Do Estonii należy ponad 1500 wysp, zamieszkiwanych niegdyś przez wikingów. Największe z nich to Sarema, Hiiuma i Muhu. Osobliwością przyrodniczą Saremy jest jezioro Kallali oraz mniejsze kraterki, które powstały po uderzeniu około 400-tonowego meteorytu w dolomitowe podłoże.

Wodospad Jägala

Głaz narzutowy Altja o obwodzie 22,6 metra to fragment fińskiego granitu rapakiwi

Natura ma też odzwierciedlenie we fladze Estonii, chociaż niektórzy interpretują jej barwy bardziej historycznie. Trzy poziome pasy: biały, czarny i niebieski odpowiadają określonym zjawiskom lub elementom estońskiego krajobrazu. Pierwszy z nich to barwa śniegu, letnich nocy, ale również *tohu*, czyli mgły powstającej w wyniku parowania cieplejszych wód morskich. Czarny pas odpowiada glebie lub widzianej z oddali linii lasu, natomiast niebieski to wody Bałtyku i jezior. Dwie spośród barw narodowych – biel i błękit można porównać także do pojawiającego się podczas mroźnych zim zjawiska optycznego *summajus*, czyli ciemniejszego nieba nad niezamrażonym morzem oraz jaśniejszego nieba nad oblodzonym obszarem.

Bursztynowa przeszłość

Pierwsze wzmianki o Estach, czyli przodkach Estończyków, pochodzą z zapisów Tacyta, który opisuje w „Germanii” lud trudniący się głównie zbieraniem bursztynu. Estowie nie zgłębiali wiedzy na temat *glesum* (łac. bursztyn), lecz sprzedawali nieobrobiony materiał Rzymianom, którzy rozwinęli handel bursztynem na dużą skalę. Głównym ośrodkiem handlowym na terenie imperium rzymskiego była Akwileja nad Morzem Adriatyckim, a kulminacja wymiany handlowej bursztynowym szlakiem przypada na III w. n.e.

Po upadku Cesarstwa Rzymskiego nastąpiła wędrówka ludów germańskich i słowiańskich po Europie, co spowodowało zerwanie dotychczasowych szlaków handlowych, w tym bursztynowego. Około 515 r. n.e. Estowie próbowali odnowić kontakty z Rzymem, wysyłając bursztynowe dary Teodorykowi Wielkiemu – królowi Ostrogotów, panującemu w Italii. Teodoryk, znając pisma Tacyta o bursztynie, zarzucił Estom nieznaną jego właściwości, a tym samym brak gospodarności. Fakt ten potwierdził również żeglarz Wulfstan, który składając relację z wyprawy królowi Anglii, nie wspominał o estońskim bursztynie.

Głównym ośrodkiem handlu „bałtyckim złotem” w IX w. stał się port w Truso (okolice obecnego Elbląga).

Tallinn – nie tylko „duńskie miasto”

Kraj Estów, znajdując się na przecięciu szlaków łączących kraje północy z Rusią, uległ ekspansji Duńczyków. W 1219 r. duński król Waldemar II wybudował nowy zamek na fundamentach staroestońskiej budowli i nazwał go *taani linn*, czyli „duńskie miasto”. Po klęsce pod Bornhöved Tallinn znalazł się w rękach Zakonu Kawalerów Mieczowych, założonego w oparciu o regułę templariuszy, jednak Duńczycy odbili swą siedzibę po trzech latach.

Następcą króla Waldemara II został Eryk IV Ploppening, dzięki któremu miasto zostało włączone do Hanzji. Wprowadzono wówczas podatek od wwożonych towarów, co pozwoliło tallińskim kupcom zarabiać na handlu pośrednim. W 1346 r. król sprzedał miasto zakonowi inflanckiemu, który nadal utrzymywał kontakty z miastami hanzeatyckimi oraz Rusią.

Krwawa chrystianizacja zdziesiątkowała liczebność estońskiej szlachty, a wielu notabli zostało zdegradowanych do statusu chłopstwa, nękanego podatkami i daninami. Szlachtę i rycerstwo stanowili wówczas Niemcy, którzy wzniesli gotyckie kościoły i mury, a także mieszczzańskie kamienice i spichlerze. Kres panowania zakonu nastąpił w II poł. XVI w., gdy ostatni mistrz zakonu, w obawie przed atakiem Moskwy, od-

Sredniowieczna zabudowa Tallinna

dał południową część Inflant Polsce i Litwie, a Szwecji część północną.

Estończycy chętnie poddali się reformacji, która była alternatywą dla wprowadzonego siłą katolicyzmu i przyjęli luteranizm. Pierwsza próba kontroli nad Inflantami została podjęta przez cara Iwana IV Groźnego. Szwedzi, zrywając kontakty handlowe z Rosją, doprowadzili do kryzysu gospodarczego i ostatecznie utracili Inflanty po przegranej wojnie z Imperium Rosyjskim.

Podczas panowania cara Piotra I Wielkiego powstała kolej bałtycka, co doprowadziło do ponownego rozwoju gospodarczego Tallinna. Car, z miłości do swojej drugiej żony Katarzyny, polecił wznieść pałac Kadriorg wraz z japońskimi ogrodami (obecnie pałac jest siedzibą prezydenta Estonii).

Kolejny car – Mikołaj II kontynuował rusyfikację. Dopiero w 1918 r., po licznych protestach i rewolucji w 1905 r., Estonia uzyskała niepodległość, jednak po podpisaniu paktu Ribbentrop-Mołotow państwo ponownie utraciło swą wolność i stanowiło strefę wpływów ZSRR.

W 50. rocznicę podpisania paktu, mieszkańcy nadbałtyckich republik – Litwy, Łotwy i Estonii, chwytając się za ręce utworzyli Bałtycki Łańcuch, rozciągający się od Wilna, przez Rygę, aż do Tallinna, manifestując w ten sposób chęć ponownego odzyskania niepodległości. Estonia ogłosiła swoją niepodległość 20 sierpnia 1991 r. jako druga spośród republik Związku Radzieckiego.

Jednym z licznych świadectw radzieckich wpływów w Estonii jest miasto Paldiski wraz z portem, który w 1962 r. stał się centrum szkoleniowym dla marynarki wojennej wykorzystującej okręty podwodne o napędzie jądrowym. Położenie zmilitaryzowanego miasta, podobnie jak opuszczonej bazy wojskowej z systemem zakłócania transmisji danych nawigacyjnych (teren obecnego Parku Narodowego Lahemaa)

Sobór Aleksandra Newskiego symbolizował potęgę Rosji

Opuszczona baza wojskowa dla łodzi podwodnych

czy wyspy Suur-Pakri związanej z testami bombowymi, było utrzymywane w ścisłej tajemnicy, a pobyt w tych miejscach był zakazany.

Po ostatecznym uzyskaniu niepodległości Tallinn, Tartu, Parnawa i Narwa odzyskały swą dawną świetność. Stolica skupia dziś jedną trzecią ogólnej liczby ludności kraju i zachwyca z pewnością niezwykłą architekturą, również nowoczesną, której przykładem jest Muzeum Sztuki Kumu. Średniowieczne mury z licznymi basztami, okalające stare miasto z zamkiem Toompea oraz XV-wiecznymi kamienicami kupieckimi zostały w 1997 r. wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Park Narodowy Lahemaa

Na obszarze Estonii znajduje się pięć parków narodowych: Lahemaa, Matsalu, Vilsandi, Soomaa, Karula.

Park Narodowy Lahemaa, przypominający z lotu ptaka koronę złożoną z czterech półwyspów: Juminda, Pärissa, Käsmu i Vergi wraz z zatokami: Kolga, Hara, Eru i Käsmu, zajmuje powierzchnię 747 km², z czego 262 km² obejmuje wody Morza Bałtyckiego. Obszar ten chroniony jest od 1971 r. ze względu na walory przyrodnicze ekosystemu leśnego z terenami podmokłymi, wybrzeże z licznymi głazami narzutowymi oraz dziedzictwo kultury. Jest to najstarszy park narodowy utworzony na terytorium byłego ZSRR.

Największą atrakcją parku jest torfowisko Viru Bog o powierzchni 253,3 ha. Estońskie torfowiska zostały sklasyfikowane jako niżowe torfowiska wysokie. Torfowisko usytuowane jest w obrębie dawnego jeziora polodowcowego, które uległo stopniowemu zasypywaniu osadami mineralnymi. Sukcesja roślinna na tym obszarze rozpoczęła się około 5000 tys. lat temu i doprowadziła do przekształcenia się obszaru jeziora w torfowisko. Miąższość torfu szacuje się na około 3 metry.

W obrębie torfowiska występują liczne zagłębienia, które okresowo wypełniają się brunatną wodą. Zbiorniki wodne, ze względu na wysoką zawartość kwasów organicznych i małą ilość substancji mineralnych, są niesprzyjającym środowiskiem życia dla wszelkiej fauny. Zbiorowiska roślinne charakteryzują się kępkowo-dolinową budową, dlatego przyrost torfowiska odbywa się stopniowo. Oprócz licznych przedstawicieli mchów torfowców, które magazynują duże ilości wody w swych listkach, torfowisko porastają rośliny zielne, m.in. odurzające swym zapachem bagno zwyczajne, malina moroszka, borówka czarna, żurawina błotna, rosziczka okrągłolistna oraz karłowate sosny i brzozy.

Park jest rajem dla obserwatorów dzikiej przyrody. Do reprezentantów awifauny możemy zaliczyć orła przedniego, świergotka drzewnego, sowę włochatkę, dzięcioła czarnego oraz gniazdujące na torfowiskowych wyspach mewy srebrzyste i kaczki. W okresie wiosennym uwagę przyciągają toku-

Altja, wioska rybacka

jące głuszcze, a jesienią migrujące żurawie zwyczajne. Natomiast na kamienistych plażach gniazdują arktyczne ptaki wodne i wylęgają się foki długonose.

Lasy, głównie sosnowe i mieszane, przemierzają jenoty, ryś, wilki, dziki, niedźwiedzie brunatne i łosie euroazjatyckie. Botaników z pewnością zainteresują liczne gatunki storczyków oraz gatunki borealne, m.in. zimoziół północny i bażyna czarna.

Na obszarze parku znajdują się dawne rezydencje m.in. pałac w Palmse, barokowy kompleks w Sagadi i dworek w Kolga, które należały do rodów szlacheckich i arystokratów.

Estonia może poszczycić się największą liczbą eratyków spośród państw europejskich. Jeden z regionów – półwysep Käsmu wraz z zatoką zyskał miano „kamiennego pola”.

Sielskiego krajobrazu parku dopełniają zacumowane łodzie i rozciągnięte rybackie sieci, zachęcające do degustacji świeżej ryby z przydomowej wędzarni. W wiosce rybackiej Altja można podziwiać XIX-wieczne drewniane domy ze strzechą z lokalnie rosnącej trzciny oraz rustykalne ogrody pełne drewnianych rzeźb i głazów narzutowych, pokrytych mchami i porostami.

Ze względu na unikatową florę i faunę osiem procent powierzchni parku zostało objętych ścisłą ochroną. Jest to strefa pięciu bagien: Laukasso, Udriku, Koljaku-Oandu, Vainupea oraz Suurekõrve.

Fotografie: Maria Słobodzian

Źródła:

- http://www.uwm.edu.pl/environ/vol03p/vol_03p_rozdzial02.pdf
- http://gi.ee/geotourism/Quaternary_ENG_100dpiS.pdf
- https://www.keskkonnaamet.ee/sites/default/public/Lahemaa_EN.pdf
- <http://www.eesti.pl/zrodlowe-teksty-historyczne-11863.html>